

Број
20
пара

БАЛКАНСКИ РАТ

Број
30
филира

УРЕДНИШТВО:
Трг Престолонаследника Александра број 2.

У СЛИЦИ И РЕЧИ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК
ДУШАН МИЛ. ШИЈАЧКИ

Издаје сваке недеље. Ванредно по потреби. — Претплата тромесечно два динара.

Инжињерски пуковник ДАМЊАН ПОПОВИЋ
Командант трупа против Арнаута

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

КРАЉ ПЕТАР НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ

Отварајући седнице редовног заседања Народне Скупштине за 1913. годину Њ. В. Краљ је у петак, 4. октобра, изрекао пред народним посланицима, уз бурно одобравање, ову *Престову Беседу*:

Господо народни посланици,

Српски Краљ осећа данас свету дужност да пред народним представницима *ода пошту сенима палих јунака*, који на Његов позив, пре годину дана, полетеше под развијену заставу и весело предадоше своју младост на олтар срећније и веће Отаџбине.

Ја сам тада Своје драге Србе позвао „у свети бој за слободу наше браће, за бољи живот и напредак Краљевине Србије“

Поносим се што је родољубиво осећање у Мога народа толико снажно, да у земљи није било живе душе која није свесрдно одговорила својој дужности.

Међу њима сте и ви, господо посланици и Моја влада, која је из ваше средине по- никла, и по вашем раду, који је при- премио ратне тековине и по успе- шном старању, да се оне очувају.

А наша је јуначка војска изврши- ла свој задатак сјајно:

Она је испунила своју братску, ослободилачку дужност према дота- дањем бесправном робљу.

Она је спасла српској Отаџбини простране области, у којима је Срп- ство издисало под тешким ударцима и подмуклим роњењима

Она је уклонила преграду, која нас је стотину година раздвајала од брат- ске Црне Горе.

Она је отворила Србији путове на два мора: Јадранско и Јеђејско.

Она је готово удвојила државну област нашу и ударила на југ гра- ницу преко које је прешао само Ду- шан на врхунцу своје царске моћи.

Ови велики историјски успеси о- снажили су нам веру у саме себе, у нашу народну и државну снагу; ука- зали су нам наше место у свету међу народима.

Они су посведочили да је Србија била на добром путу, кад је у сло- боди и уставном реду видела јемство за силно развијање својих богатих привредних извора и јачине духа.

Господо народни посланици,

Око главе српскога хероја увек се вио сјај ратне славе.

У данима клонулости ипак се могло чинити, да су прошла времена непобеднога Велбужда, Мишара, Де- лиграда.

Али нови сјај, који је синую са Куманова, Бито- ља, Драча, Једрена, Брегалнице, стекао је српском име- ну у пријатеља ново поверење, у осталог света достој- но поштовање.

За све то нека је исказана Моја краљевска зах- валност свима онима, чијим се учешћем и заслугом до- тле стигло.

Нека је исто тако хвала на драгоцену потпори, коју су нам велике силе указивале приликом решава- ња наших задатака.

Уједно ми је драго изјавити Моје признање на указаним симпатијама из словенских и осталих обра- зованих народа, нарочито милосрђу свих представника

Црвенога Крста, који се онако својски придружише српским сестрама у неговању рањених витезова.

Господо народни посланици,

Наши су резултати у толико значајнији, у колико су веће биле тешкоће од непријатељске војске, од су- рове природе и од међународног положаја у Европи.

Велики војни успеси изазвали су нове ситуације и задатке.

Доследно нашој политици мира, које смо се мо- рали лањске јесени одрећи под притиском нечувених сградања наше браће у Старој Србији и Маџедонији, Моја је влада сгално чувала земљу од нових ратних заплета.

На тај начин, и у спору са Бугарском око поделе ослобођених области, она је, у споразуму с вама, на- стојавала на његовом мирном решењу.

У томе се ослањала на сам савезни уговор, ста- рајући се да га ревизијом очува.

У нужној одбрани Србија је при- хватила наметнуту борбу заједно са својим савезницама Краљевинама Гр- чком и Црном Гором.

То није била само одбрана крвавих ратних тековина ослобођене славне дедовине наше.

То је управо настао рат за одбра- ну потпуне независности српске од припремане хегемоније једне државе на Балкану.

У тој одбрани од бугарске превласти придружила нам се и Краљевина Ру- мунија, која је такође истакла начело равнотеже балканских држава.

Искреним и солидарним радом до- шло се у Букурешту до мира са Бу- гарском, којим су наши државни и национални интереси обезбеђени.

После завршених ратова Ја сам Својом прокламацијом српском наро- ду 25 августа ове године извршио присаједињење освојених области Краљевини Србији.

Али у тренутку кад се у свим де- ловима наше земље требало корис- тити благодатима срећно повраћеног мира и приступити плодном раду, уз- немирени смо са територије аутоном- не Арбаније оружаном повредом на- ше границе, пустошењем наших села и вароши.

То сведочи да ново заснована Арбанија не разу- ме суседске дужности.

Ово нам је донело нове жртве.

Али предузетим мерама успело се да се нападачи брзо одагнају.

Господо народни посланици,

После ових великих и сјајних резултата наших за- једничких напора, ми се не смемо занети, ми не смемо ни часа стати.

Нас све, и вас и Мене, чекају нови и тешки задаци.

Стара Србија коју смо присајединили Карађорђе- вој и Милошевој Србији, осиромашила је од векова и људима и привредом и просветом.

Ми смо дужни дати јој што пре саобраћајна средства и култивисати њену плодну земљу и њена дивна поља.

Ми морамо што пре дићи њен привредни и култур- ни ниво и у њеном интересу и у интересу Краљевине Србије

Њ. В. Краљ Петар

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Стара Србија ће за Србију и за Српство тек онда бити прави и велики добитак, кад ми извршимо овај нови, исто тако напоран и тежак задатак.

Онда ће се тек и војничка и политичка моћ Велике Србије успети на достојну висину, потребну за одржање и даље напредовање наших народних и државних тековина.

Ја се уздам, Господо народни посланици, да ће Краљевина Србија и овај други задатак извршити и брзо и сјајно, а све жртве које се у то уложе биће поуздано богато награђене.

Ја сам уверен, да ће наш витешки и крепки народ, који је могао извојевати слободу Старој Србији, моћи исто тако да своју Стару Србију подигне материјално, морално и културно. Прегасио Бог помаже.

Господо наредни посланици,

Од овога великога програма и за датка Моја ће вам влада сад изнети тек један мали део, онај којим се мора почети

Она ће вам на првом месту поднети законски предлог са јачу и ширу потпору инвалида и породица оних ратника, који падоше за слободу браће и напредак Србије.

Овај дуг наше захвалности према изгинулим јунацима треба одмах измирити и из пажње према великим државним интересима.

Уз то и једновремено с тим Моја ће вам влада предложити финансијске мере за ликвидацију ратних трошкова и поступно враћање државних финансија у редован ток.

После тога ће доћи главни посао свакога сазива, решавање државног буџета, који због тих мера и досадањих прилика није могао бити готов на време.

Исто тако ће доћи предлог за постављање законске основе о уређењу и управи Старе Србије, који се у првим год нама нешто мора ју разликовати од уређења и управе досадашње Краљевине Србије.

Са повећаном територијом са свим је природно да ће се морати повећати и војна снага. О том ће вам Моја влада такође у своје време поднети предлог.

Желећи Вам срећан и плодан рад Господо посланици, мени је особито драго, што вам могу саопштити, да су наши непрекидани односи са другим државама добри и пријатељски.

Надам се, да ћемо ускоро моћи обновити добре и пријатељске односе са турском царвином и бугарском краљевином.

Објављујем да су седнице Народне Скупштине отворене.

ОСВЕТНИЦИ СЛИВНИЦЕ

ПЕШАДИЈСКИ МАЈОР † Милан Васић
командант 1. батаљона VI пука 1. позива
Славно пао 17. јуна код Сушева.

Стојковића. Две брдске батерије (8 и 9) и пук у главном су на сушевским косама, јужно од села Сушева.

Пред нама се беле разбацани логори бугарски по косама, које се завршују на Брегалници и губе у заклоњеној коти 256 и градићу Штипу.

Одсеци се утврђују. Живи се до душе под осигурањем, логорским животом и посведневно третира ново створено стање нелојалним понашањем савезника Бугара, и закључује — претпоставља могућност излаза из створене ситуације. Монотонија, коју ствара поред овога и осмомесечно ратовање, појачава се још и оним досадним сунцем, које пече чак и изпошумљене овчеполске таласе, начичкане логорима наше треће армије.

Колера сатире Бугаре, у Брегалници гледамо другог непријатеља! Воде нема довољно. Кајсијом начичканом по сушевачким виноградима, гасимо жеђ и кувамо компоте.

Пушке су одавно умукле, топовску грмљаву већ смо заборавили. Да ли ће се то све поновити?

Разговарам са Васићем, одушевљеним, усхићеним, што му је батаљон одређен баш на овом месту. Његова патриотска душа исказује ми искрени бол, што није имао прилике да у рату са Турцима командује. „Веруј ми, да ме је срамота од водника у пуку, кад одушевљено причају о Куманову, Прилипу, Бакарној Гувну и Битољу“. Тешим га, да је његовим радом и учешћем можда много више допринео, но да је командовао батаљоном. Његова организација комитских чета, летеће са њима и упућивање где многи од нас није могао доспети, допринело је општој ствари, општој победи! У осталом ево ти прилике, рекох му, да командујеш сада, твојим шестацима, о којима си ми толико одушевљено и поносно говорио последњих 15 дана у Топфани!

15. Јуни. По одсецима рекогносцирају се положаји. Шестаци и брђани се утврђују. Разлежу се две сасвим супротне мелодије: веселих и ситних мачванских и оних отегнутих настављајућих се ужичких песама. Командант дринске дивизије са целим штабом обишао је све одсеке. На бугарској страни исто стање. И они се утврђују, преносе профијант и сарањују колеричне. Код регрута се изводи настава, чисти материјал и уређују податци из рата са Турцима. Још се не види како ће се свршити спор са Бугарима.

16. Јуни. 8. брдских топова су већ у ампласманима. Пешаци шарају са својим ровићима по целом одсеку и запушавају све пролазе. Отимамо се о новине и залажемо неким добрим тиквешким вином, које нам шаље поп Драгомир из IV пука.

Легли смо око 8 и по сах, а једва да сам око 9¼ заклопио очи, после уобичајеног ћеретања у шатору са мојим официрима. У 10 сах. пробуди ме стражар код топова, испод којих бејасмо у биваку. Јавља да се чуло неколико пушака око Брегалнице. Вратих га и упозорих, да и у будуће јавља за сваки такав случај. У 11 и по сах. опет то исто, само сада јавља да је испалењено 6—10 пушака; и да се пушкарање наставља тамо доле око села Балвана. На ово се навикло ових дана. Окине се пушка, стражар задрема или се тргне. У 1 по поноћи опет буђење, но са извештајем да се

Бугарски мучки препад

— Ноћ између 16. и 17. јуна 1913 код VI пешадијског пука и 3 брдског дивизиона —

14. Јуни. Од данас је VI пук на предстражи заменио IV. Он осигурава цео одсек непосредно пред Штипом. Батаљон мајора Милана Васића је на предстражи, а у прихватници. № 1 на коти 256 је чета мајора Боже

чује и по нека бомба и дуже пушкарање дуж целе Брегалнице на нашем фронту, као и да се ватрама сигналише на бугарској страни. Дигох се одмах и са мојим водником као дежурним официром у дивизиону одох топовима. С времена на време до 1³/₄ јутра све се горње понавља. Упутих дежурног официра да извести команданта дивизиона, који је у том тренутку био већ са свима нашим официрима код топова. Наређења су већ пала: Дизи логор, топовски коњи, борни пупујујући део и трупна комора на своја места! Официр одржа везе са командантом VI пука враћа се и јавља, да је VI пук већ готов и да за сада неће дизати логор. Телефон са прихватнице и са Васићем не функционише правилно, послате су патроле и неке чете унапред. Пуковник Докић је лично на телефону и разговара са командантом дивизије. На хоризонту нека тмина, сумаглица, као и обично пред предзорјем. У 2¹/₄ разлегоше се са обе стране бомбе, пушчана ватра и чегири топовска пуцња са бугарске стране, размрсише

Пошто су први рањеници већ замакли кроз сушевачке винограде ка превијалишту, тобције припре миле прихват својим пешацима, хладно и поносно, али и остављен пешак је са тобцијама стао на линију, са које ће још у току данашње ноћи претерати Бугаре са оне стране Брегалнице и преставити им се као неустрашим: од пушке, топа, ножа и препада! Пуковник Докић рањен седећи командује и са пуним очима суза, кад му се помене превијалиште одговара: „Зар да мој логор оставим Бугарима те да му се доцније пребацује како сам га напустио“. Бугари га нису ни искористили, а морали су га већ напустити. Цео трофеј њихов састојао је се дакле у томе, што су ножевима исекли већ иструлела шаторска крила VI пука. Око 20. официра је само избачено из строја, мајори Сава Ђ. Мацић, (слика на страни 544) Милан Васић (слике на страни 341. и 531) и Бџа Стојковић су пали као жртве, сем осталих многобројних поноса Србинових и храброг VI пука.

Како су, кад и где погинули Васић и Стојковић, нико не уме да обавести. За Стојковића верзира да је при упаду бугарских комита на прихватницу одмах рањен и сагнуд да се превије од бугарских војника или комита револвером и ножем срозан кроз леђа. Где је? Да ли исекасан па сагорен или бачен у Брегалницу, нико неће никад дознати!

Драги Милане, мени би суђено да те нађем ове кобне ноћи и после четири дана, тучен шрапнелима са висова штипских, прођем поред твога леша, случајно подигнем шаторско крило са твога мртвог тела, опљачканог од бугарских дивљака, и да те не познам*) Шта ли си мислио када ти је непријатељско тане просвирало кроз сред срца? Ти си морао бити убеђен, да је наша победа! Ти је, који си је највећма желео, не доживе! Али је поред оних многобројних жртава из оба рата и на твојим костима подигнута и васкрснута Нова Србија.

1.

На гробу славно палог наредника питомца Мише Вујића у Приштини

нам одмах ситуацију, подли и кукавички подвиг, до овога тренутка савезника бугарског! VI пук се размиле по гредима и косама његовог одсека. Наши брдски топови поздравеше кукавички атак и нагласише му да смо били спремни и очекивали и то од „балканских Јапанаца“. Свиће 17. јуни, а бедни савезници, који су као на спавању поклати своју браћу, по линијама у јачини два пука подилазе већ нашим положајима Брђани их засипају шрапнелима, али су већ њихови делови, користећи силне јаруге, прошли простор између IV и VI пука и осули на нас бочну и пушчану ватру. Последња команда топовима беше дата 5—700 м. те их по наређењу пребацише на нов положај да одавде прихвате храбре шестаке и казне Бугаре.

Коме да се дивим пре, посматрајући онога хладног пешака и тобцију, официру или војнику?! Официр се подбочио на сабљу, командује и даје циљеве упозорава и тобције на јаче мете, које на домету брисаног простора пушке откривено бију. Рањеници без јаука уз помоћ првог друга или сами, потпуно хладнокрвно цепају чакшире или блузу и везују први завој. Командант пука рањен, стоји као кип и издаје наређења. То се све ради на 5—700 м. од противника, који је кукавички напао, који бије најбржом пушчаном ватром са тога одстојања и са свију страна. Силна нација српска, и интелигенцијо, и сељаче, ти мораш победити!

Јуриш на Велики Тарабош

— Црногорски батаљон бесмртника —

После дуге опсаде скопчане с великим жртвама у крви и новцу, командант Приморског Одрета, министар председник и министар војни, генерал ађутант бригадир Митар Мартиновић чија је војска извршила јуриш на Велики Тарабош, позвао је једнога дана себи офицере и рекао им:

— Дошао је час, када морамо макнути Турке са Тарабоша и то се мора учинити што пре.

Пуковник Павле Пламенац, шеф ђенералштаба Мартиновићеве војске и један од најомиљенијих црногорских официра, ступио је напред и рекао:

— Генерале, дајте ми шест стотина одабраних људи и ја ћу освојити Тарабош.

*) Пука је случајност како се дознало да је то баш леш Милана Васића. Ја га нисам познао, јер је већ био начет, стојећи четири дана на сунцу. На лешу је био плави унтригер, а чистоћа тела и углањена коса, наговештавала је да је официр. Мајор Радаковић, побратим Васићев, чује зато, и по унтригеру позна Милана. Причао ми је, како му се при смени батаљона на предстражи Милан пожалио да га боле нога у чланку, он му лично превије при лукац и виде у боји унтригер позна га другарски. Без овога случаја Милану Васићу не би се данас знао гроб!

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

— Добро, одговорио је генерал. Изаберите сами себи људе.

У исто време генерал Мартиновић и пуковник Пламенац проучили су тачно непријатељске позиције и саставили план битке. Артиљерија је имала усредсредити своју ватру на четири редута а одмах затим људи пуковника Пламенца имали су да јуришају до мрежа од бодљикавих жица, да их покидају и испресецају и онда брзо да се баце и освоје последње шанчеве отварајући пут осталим црногорским колонама које би напале одбрану Малог Тарабоша, уништиле последњу препреку и ушле у жељени град.

Мартиновић је одобрио план пуковника Пламенца. Назад га је питао:

— Како ћемо назвати наш батаљон?

— Зовите га *Батаљон Смрти*, одговорио је одважни пуковник Пламенац.

На бојишту се брзо разнела ова вест. И видели су се стари војници, проседе браде, како моле пуковника Пламенца да им учини ту част и да их уврсти у Батаљон Смрти. Пуковник Пламенац изабрао је себи из разних одреда 600 људи. Петоро браће дођоше заједно Пламенцу и рекоше му: „Заверили смо се, да ћемо се заједно борити и заједно погинути“.

Пуковнику Пламенцу није било тешко сакупити добровољце, који су били готови да се жртвују. Кад је дошла наредба за јуриш, сви су били пуни јуначког весеља. Младићи су певали.

После двобоја батерија, Батаљон Смрти — оставивши иза себе одред што су га чинили два батаљона из Вир Пазара и један са Цетиња, коме су биле додељене и неке чете његушког батаљона — бацио се силним криком у зону мрежа, које су биле расплетене по брду пред турским позицијама. Шест стотина пионира херојски су свршили свој задатак. Излажући се ватри непријатељских топова и живој пуцњави са шанчева бацали су ручне бомбе.

Две линије мрежа биле су већ скидане, са великим жртвама; трећа се још опирала. И ту су се збили призори гровота и достојни епопеје. Сада су ушли у акцију и одреди, који су стопу у стопу следили Батаљон Смрти. Трећа линија мрежа спасена је дивљом одбраном башибозука, који су мајсторски маневрисали са чет митраљеза чинећи пустош на свима странама. Његушке чете и вирпазарски батаљон навалише голим бајонетима на мале шанчеве, који су се налазили пред гвозденим жицама.

У томе часу са врха Тарабоша затутња грување турске батерије од четири брзометна Крупова тона, калибар 75 милиметара; то је била једина артиљерија смештена на централном врху. Црногорци су брзо били на шанчевима и већ су имали да се понесу са непријатељима борећи се бајонетима прса у прса, када се одједном нађоше затворени између кише митраљезских зрна, која су десетковала спреда, и Крупових топова чија су зрна посипала читаву зону иза њих спречавајући им повлачење.

Гужва је постала страшна. Пуковник Пламенац ставио се на чело батаљона и са голем сабљом у руди бацио се очајно на непријатеља. Али полетео је само неколико корака, када га два зрна погодише посред чела и обореше га мртва. Јуначки пуковник није имао времена да изговори ни једну једану реч. Његова смрт изазвала је неописану забуну међу официрима, који нису били спремни да га замене и сада се настави борба у неред. Али два су митраљеза бајонетима отети из турских руку. Борба је била страшна. Један млад турски официр долетео је, пуцајући из револвера на Црногорце који су наслупали на страховита оруђа, и убио је једног црногорског официра, који се био приближио митраљезима. Али је готово у истом часу и сам пао; убали су га Црн горци који су се за тренутак сколили око њега.

Међутим, турски војници нису још напуштали митраљез. Они, који су гледали тај приказ, веле, да су Турци, око својих страшних смртоносних оруђа, наставили пуцати из њих још и онда када су бајонети већ били пред

њиховим грудима. Поред два митраљеза Ц црногорци су освојили и два шанца с ове и с оне стране треће мреже. Турци су наставили своју ватру до увече, када се због крајње изнурености и мрака морала обуставити ватра.

У том крвавом окршају рањено је око 700 Црногораца, а број мртвих није ништа мањи од броја рањених. Колики ли је тек број оних рањеника међу лешевима!

Црна Гора је кликнула: „Скадар или смрт!“

И за мало дана ти надчовечански напори уродили су жељеним плодом: мачем и огњем преко страховитих жртава Црногорци су — узели Скадар 10. априла 1913.

Наши јунаци

ЦРНОГОРСКИ ПОТПОРУЧНИК РИСТО ХАЈДУКОВИЋ

Јунак са Скадра, црногорски пешадијски потпоручник Ристо Хајдуковић први пут је рањен 28. септембра 1912 год, као командант извидничког одељења, при заузећу Мурићана, под Скадром, где је показао све војничке врлине и способности.

Кад је 18 марта, комбиновани баталион Црногорског Приморског Одрода, под командом славно палог мајора П. Пламенца, чинио јуриш на чувено утврђење Тарабош, потпоручник Ристо је изабран, као храбар и врсан момак и официр за команданта митраљезског одељења. При заузимању првог шанца показао је чуда од јунаштва, којом приликом му је и сам командант рекао: „Ви сте потпоручнике и ваши војници најхрабрији међу најхрабријима у целој црногорској војци.“ При заузећу другог шанца допао је тешких рана од којих се после дугог боловања излечио. Своје школско образовање добио је у Цариграду. Свршио је подофицирску школу на Цетињу, где је био између свих другова по класном рангу други. За своје војничке врлине одликован је многим видним знацима признања.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Осветници Косова и Сливнице

ИНЖИЊЕРСКИ ПОТПУКОВНИК

† **Мирко Ротовић**

ПОДЛЕГАО РАТНИМ ТЕГОВАМА

Својом спремом, својом неуморношћу на послу, својом превеликом љубављу према војсци и војничкој вештини потпуковник Мирко Ротовић издвајао се у колу својих одличних другова као први међу најбољима.

Љубав према послу и разумевање посла биле су одлике овог незаменљивог младог вишег официра у гимназији, пратиле су га кроз Војну Академију, у којој је и на вишем и на вишем курсу, био први у рангу; и кроз цело његово службовање у српској војсци, у којој остаје пуно трагова сареме и мара потпуковника Ротовића, који је као инжињерски официр од свих својих млађих и старијих другова признаван као један од наших најспособнијих стручњака. Као одличном официру држава му је изашла на сусрет и омогућила му, да иде на страну и прошири круг свога знања. И тамо нам је служио на част и дику, јер су свакој школи мили ученици какав је од првог дана свога школовања био — увек одличан и увек први — потпуковник Мирко Ротовић.

Од почетка рата Ротовић је био шеф једног врло важног одсека у Врховној Команди. Пример тачности, недантности и неуморности на послу и у овим судбоносним данима потпуковник Мирко није могао бити друкчији на својем послу. Свој посао вршио је како се само пожелети могло и успеси, што их је он показао неуморним радом својим нису могли остати ненаграђени. У знак признања он је добио чин потпуковника и медаљу за ревносну службу, док је већ за одличну своју мирнодобску службу одликован медаљом за војничке врлине и Карађорђевоом звездом.

Одвојен од куће и породице, а изложен пуној години дана тешким штрапацама на послу се заразио тифусом, коме није могао одолети и 27 јула 1913. преминуо је у Скопљу, одакле је пренет у Београд, где је свечано погребен 29. јула.

Мирко Ротовић није пао погођен непријатељским куршумом, али је он изгубио свој млади живот, који је био пред сјајном каријером и великом будућношћу, на бојном пољу припремајући и омогућавајући борцима славне њихове успехе према непријатељима. Пао је пошто је с пуно части и много користи послужило својој Отаџбини у два рата. Мирко Ротовић ће заузети једно од почасних места међу онима, чији је нестанак пао као најтежа жртва славне наше војске у ова два рата.

ПЕШАДЕРСКИ МАЈОР

† **Сава Ђ. Маџић**

СЛАВНО ПАО ПРЕД ШТИПОМ

Првог дана мучког препада бугарског на наш шести пук код села Сушева славном смрћу је умро 17. јуна на положају пред Штипом, југозападно од села Сушева, пешадијски мајор **Сава Ђ. Маџић**, командант другог батаљона у VI. пуку.

Мајор Маџић родом је из Параћина. Као свршени питомац Војне Академије, из 28. класе, произведен је за потпоручника 29. септембра 1898. Вазда је важио као одличан официр, који је био пун љубави према својем послу. У рату с Турцима особито се одликовао, а у битци на Битољу последњег дана донао је тешке ране у ногу. Од ратних штрапаца добио је и запаљење плућа, али је све то срећно преболо и пред рат с Бугарима вратио се у своју команду.

На Видов-дан последњи пут се јавио својој верној другој, својој супрузи, к којој пише, два дана пред смрт, да ће му милије бити да се више жив не врати у загрљај свих милих и драгих но да ове дивне земље, за које је проливио толико крви, потпадне под Бугаре.

Два дана после тога Бугари су мучки ноћу напали на наше трупе. Наши су их јуначки дочекали и снажно одбили, али смо тај успех платили силним жртвама. Првога дана борбе при развијању свога батаљона јуначки је пао мајор Маџић поред својих јуначких другова мајора Висића, мајора Ђеже Стојковића, капетана Мандића, Милована Стојадиновића, Ст. Симића и других јунака.

Тело мајора Саве су његови захвални војници изнели из борбе и оно је свечано погребено у Велесу.

Као одличан официр у миру мајор Маџић награђен је медаљом за војничке врлине, а за показане успехе на бојном пољу и личну храброст награђен је мајорским чином и одликован медаљом за храброст.

РЕЗЕРВНИ ПЕШАДЕРСКИ КАПЕТАН

† **Живојин А. Хаџић**

ПОДЛЕГАО РАТНИМ ТЕГОВАМА

На 504 страни донели смо веран лик познатог народног трибуна, одличног васпитача омладине и красног јунака српског Живојина А. Хаџића, који се са својом четом прославио где год се појавио. Као командир чете у трећем пуку другог позива слављене Неђеве дивизије капетан Живојин учествовао је у биткама: на Мердарима, Приштини, Косову, Кичеву, Тетову, Гостивају и Битољу противу Турака и на Злетову, Брегалници, Штипу и Кочанима у рату противу Бугара. У његову пуку већину командира чинили су професори, који су се показали као неустрашине четовође. Хаџић, који је кроз цео свој бурни живот био пример савесности у испуњавању својих дужности, такав је био и као четовођа и у крвавом окршају и за време одмора.

Војници су га волели, јер су у њему имали поверења и јер им је он дао доказа да су му ону мили и драги. Водио је своју чету с чашћу и за показао јунаштво унапређен је у чин капетана и добио је медаљу за храброст.

И ако је учествовао у толико крвавих борби и увек у њима био у првом борбеном реду на челу својих храбрих Пироћана, за које је он имао нарочите симпатије као дугогодишњи њихов народни посланик, није га ни једно непријатељско зрно ни окрзнуло. Јунаку из толиких батака било је суђено, да остане на бојном пољу покошен не од непријатељске пушке или тона но од љутог невидљивог непријатеља, онаке заразе колере.

После заузећа Кочана, при чему је и сам суделовао, капетан проф. Хаџић заразио се и сам колером, којој је, изнурен од дугих и тешких ратних напора, и подлегао 19. јула, доживевши коначну победу Срба над свим својим непријатељима. Тој победи много је допринео и капетан Хаџић и свесан тога он је лакше предао своју племениту душу Богу.

Велико је гробље неумрлих српских ратника у Кочанима, а једна од тих хумки крије и трошно тело честитога Живојина Хаџића, примерног грађанина и поштеног угледног јавног радника нашег.

Живојин А. Хаџић родио се 7. августа 1868. године у Старом Аџевоцу. У Београду је свршио гимназију и природно математички одсек филозофског факултета Велике Школе. Чиновничку каријеру је почео као предавач и сунгент, а после положеног професорског испита уна-

РЕЗЕРВНИ ПЕШАДЕРСКИ ПОТПОРУЧНИК

† **Милован Милошевић**

СЛАВНО ПАО ПРЕД КРИВОМ ПАЛАНКОМ

прећен је за професора. Сво своје службовање провео је у унутрашњости. У последње време неколико година био је професор лесковачке гимназије.

Пре десет година изабран је први пут за народног посланика као кандидат самосталних радикала у округу пиротском, који му је на четири узастопна избора поклањао своје поверење, а 1908. године је изабран као носилац самосталне листе у округу пиротском. Као посланик био је необично вредан и агилан и ретко самосталан. Он се није хтео ни могао потчинити свакој партијској одлуци, но се у своме раду увек руководио само својим чистим уверењем. Није трпео стеге духа. Његов слободан дух се није могао подвргнути клупској дисциплини, те је вечито стрчао својим личним мишљењем, које је смео изрећи и за њега се умео залагати.

Као наставник био је одличан и међу радницима своје струке важио као један од најбољих.

Смрт његова тежак је губитак колико за незбринуту породицу толико и за земљу, која јако оскудева у људима спреме и чврстине карактера пок. Жив. А. Хаџића.

РЕЗЕРВНИ ПЕШАДИЈСКИ ПОТПОРУЧНИК

† Милован Милошевић

СЛАВНО ПАО 27. ЈУНА ПРЕД КРИВОРЕЧКОМ ПАЛАНКОМ

Као водник у другој чети, другом батаљону деветог пука другог позива потпоручник Милован славно је пао у крвавом окршају са Бугарима 27. јуна. О борбама тих дана и Миловановој погибији његов војник и пријатељ Илија Булић прича ово:

„Од 20.—26. јуна и дању и ноћу имали смо чарке са Бугарима, и просто нисмо ни сели нити очи заклопили, да се одморимо, већ смо једнако под оружјем водили борбу с непријатељем — али не тако јаку. Али борба, коју смо водили 27. јуна неће се можда никад више поновити, јер је то било нешто страшно и незапамћено.

Борба је почела ујутру па је трајала до 7. часова увече. Ми се нисмо надали тако јаком нападу од непријатеља. Код нас је било свега II батаљон VII. пука II. позива и нешто мало војника измешаних из 7. и 8. пука по две чете, тако да нисмо имали ни пуних 2. батаљона. С непријатељске је стране било: 4 пука и 2 чете комита. Бугари су седам пута нападали и наши су их свагда храбро одбијали. Они су се за тај дан спремали да нападну и пробију кроз наше редове, и да смо их ми на овом положају пустили, нигде их не би могли задржати све до Куманова.

Бугари су падали као снопови по њиви, тако да је човек до човека мртав лежао. Истина и код нас је доста погинуло, али код њих је много више. У 7 часова извршен је јуриш с наше стране и том приликом видех пок. Милована између наших храбрих бораца где кличе: „Напред, напред, брже, да победимо непријатеља!“ Тада оде напред са његовом храбром четом, одакле се више није жив ни вратио. У јуришу су га ударила 4 куршума од митраљеца, и тако је завршио на месту.“

Мртво тело јунака његови војници изнели су из окршаја, у коме смо ми остали победници и пренето је у Куманово где је погребен код старе кумановске цркве.

Потпоручник Милован рођен је у селу Трновцу код Петровца. По свршеној основној школи посветио се механичко-кафанској радњи, коју је доцније напустио и 1900. год. почео самосталан рад као магацијско ракијски трговац. Ту радњу водио је до дана мобилизације, која га је затекла у чину наредника.

Учествојући у борби на Куманову он се још тада видно истакао као храбар војник, а за храброст показану под Једреном одликован је од бугарског краља крстом Светога Ђорђа и унапређен у чин пешадијског потпоручника, да као такав положи свој живот за славу и величину Отаџбине.

Одличан војник, храбар ратник, примеран старешина потпоручник Милован је и као грађанин био угледан и

поштован у месту свога рада, Петровцу, у чијој је општини дуго година био одборник, па га је на том положају и јуначка смрт затекла.

Оставио је верног друга, добру супругу своју Косару, са троје нејаке деце, која ће се вазда моћи поносити делима и гробом свога оца-јунака.

ПЕШАДИЈСКИ ПОТПОРУЧНИК

† Живојин Маринковић

СЛАВНО ПАО 6. ЈУЛА НА ЖЕДИЛОВАЧКОЈ КОСИ

Мобилизација целокупне убојне снаге Србије затекла је младога Живојина као наредника у 12. пешадијском пуку Цара Лазара. Као водник тога пука прешао је границу учествујући у борбама на Преполцу и Мердарима. И његова чета била је одређена у састав Албанског Одрета, са којим је Живојин избио на Јадранско Море. Прешавши Албанију спустио се на Шкумбу, где је учествовао у борбама са разбијеним деловима Цавид пашине војске. У Драчу га је затекло унапређење у чин потпоручника, који је својим радом потпуно заслужио.

Као официр учествовао је и видно се истакао у крвавим борбама при заузећу Дренка и Рајчанског Рида, као и на Киселици код Криве Паланке. У једном окршају на Жедилочачкој коси славно је 6. јула пао потпоручник Живојин погођен једном разорном гранатом, о чему смо писали и у леном опису борбе на Славовом Врху на 499 страни.

Јуначка његова погибија тешко је ожалостила његове војнике, који су у своме воднику имали идеалног старешину, који је у борби увек био пред њима, а у време одмора међу њима, понашајући се према својим војницима као паметан родитељ према доброј деци својој.

Живојин је био човек племенитих осећаја и пун љубави према своје ближњем. Одвајајући од уста својих он је омогућавао школовање своје млађем брату, који је свршио учитељску школу, те ће он моћи прихватити своју стару мајку и сестру, којима је Живојин био једини хранитељ и бранитељ.

Хумка на Жедилочачкој коси, под којом вечито сан у миру почива у слободној српској земљи потпоручник Живојин Маринковић, биће на вечита времена сведок јунаштва потпоручника Живојина и љубави његове према увећаној Отаџбини.

РЕЗЕРВНИ ПЕШАДИЈСКИ ПОРУЧНИК

† Петар Обрадовић

СЛАВНО ПАО НА ВЛАСИНИ

У Београду је 14 јула подлегао тешким ранама резервни пешадијски поручник *Петра Обрадовић*, трговачки помоћник у радњи Којовића и Чобановића, синовац пок. Лазе Обрадовића, вишег учитеља. Покојни Петра рањен је као ордованс у крвавој борби на Власини 24. јуна и то на два места: под гушу и у десни део груди. Петра је јуначки пао на бранику своје Отаџбине. Он је у најљућем окршају пожурио на коњу да однесе неко важно извешће, али га непријатељско зрно погоди у груди врло тешко. Па ипак јунак Петра није хтео да напусти своју дужност, већ је у највећем трку продужио даље. Међутим и друго непријатељско зрно погоди га под гушу тако опасно, да је после двадесетодневног боловања подлегао тешким ранама.

Из реда наших школованих трговачких помоћника ми смо изгубили неколико идеалних младина, који су као резервни официри показали неочекивано лену способност и спрему и храброст дивљења достојну. Трговачки подмладак наш на сва времена може се поносити славно палим друговима својим *Савом Радовановићем*, *Милорадом Рајковићем*, *Пером Обрадовићем* и другим јунацима.

Слава свима славно палим!

Потпуковник **Радомир Аранђеловић**
СЛАВНО ПАО НА ВЕЛИКОМ ГОВЕДАРНИКУ

Потпуковник
ПОДЛЕГАО РАТ

Потпоручник **Стеван Ј. Одавић**
СЛАВНО ПАО НА СЛИВНИЦИ

ОДЛИКОВА

Пуковник **Никола Стеван**
Милоја Николића Ка

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Влада Ристић
РАТНИМ ТЕГОБАМА

Потпуковник Мирко Ротовић
ПОДЛЕГАО РАТНИМ ТЕГОБАМА

АЊЕ ЈУНАКА

Рановић врти груди јунака
Карађорђевоом звездом.

Генералштабни потпуковник Пера Марковић
НАЧЕЛНИК ШТАВА ДРИНСКЕ ДИВИЗИЈЕ II. ПОЗИВА

Борбе с Арнаутима око Призрена

— Од 13. до 20. септембра. —

13. септембра прешли су Арнаути Дрим испод Васјага, код кога је била као посада једна наша чета, и одмах је нападно. Пошто су били несравњено јачи по снази, то су слабу посаду напали једновремено са свих страна, па одмах за тим посели све околне високе и чету, која се повлачила, потпуно опколели у једној дубокој јарузи и уништили је.

Тако су исто прошле и слабе посаде на Калису и Буштерици, само што је командир чете са Калиса, потпоручник Минић ипак успео, да им противустане целога дана, па се ноћу пробио кроз њих и стигао срећно у састав свога батаљона. Разуме се, да је оставио много мртвих и рањених. Кад су на тај начин успешно прешли Дрим и пробили слаби застор нашег граничног фронта, тада су опијени тим својим успесима, са ужасном и дивљачком дреком кренули даље. Једним делом су се задржали према нашим слабијим деловима на Ујмишту, а другим — јачим — крену преко Горе правцем Враниште — Призрен.

Покрет ових разбојника био је добро организован, слабе посаде су се морале повлачити и за Арнауте није представљало велику тешкоћу, да наставе продирање кроз нашу територију.

На Враништу су такође разбили једну нашу добровољачку четицу и одмах ту поставе своје власти. Пошто је Враниште среско место горског среза, то и Арнаути одмах поставе ту свога кајмакама, који се одмах даде у посао. Летели су расписи на све стране, — позивали су се сународници на оружје. Ту се обећавало, преклињало и претило свима и свакоме ко се не би заложил за свету арнаутску ствар. Интересантна је њихова архива из времена њихове кратке владавине у Враништу и околини Призрена коју смо касније нашли.

И одмах се растрчаше гласници на све стране да јаве у села, која се још нису дигла, да је куцнуо давно жељени и тако дуго очекиван час, а села на правцу којим су наши разбијени делови предњих чета оступали, устајала су без позива и тукла наше војнике. Убрзо су затрештали гочевци и кроз најзабаченија села и чувени зликозци мрачне Љуме, кретоше да помогну своју браћу. И тако је та арнаутска војска расла и напредовала двома колонама. Једна колона је ишла преко села Беле ка Коритнику, и њоме је командовао Мехмед-Бег од Дебра, а друга је ишла од Љум Куле друмом право поред Дрима, и њом је командовао неки Мустафа-Ага.

Обе колоне које су бројале укупно преко три хиљаде људи, појавиле су се већ 17. септембра у непосредној близини Призрена и завладале положајима у непосредној близини овога древног српског града. Положаји Гури Дервент, Коритник и остали, који доминирају Призреном, били су већ 18 у њиховим рукама.

У Призрену је настала паника. Варош је потпуно затворена. Све је живо умирало од страха. Људи су узимали пушке и јављали се на службу војсци. Командант места наредио је да се оружје разда грађанима и да се образују добровољачки одреди за одбрану вароши. Трговци, свештеници, професори, учитељи, богослови, — све је то са пушком трчало и стављало се под команду официра. Али у томе већ почеше пристизати Призрену и појачања, и одмах излазити на положаје, ради поткрепљења слабих чета Х. пука, које су

уз припомоћ артиљерије ипак успеваале да дотле бране Призрен.

19. септембра наређен је општи напад на Арнауте, који се били утврдили на веома јаким положајима Гури Дервент. Наше трупе нису биле још довољно јаке да би могле у току тога дана завладати тим положајима, чије камените стране готово вертикално падају на ниже, а са чијих гребена сипају Арнаути најжешћу ватру.

Сутра дан 20 предузет је поновни напад. Арнаути су се борили упорно. Они имају своју нарочиту тактику, — арнаутску тактику — и представљају собом жилавог непријатеља. У тренутку када су наше трупе највише ангажоване према арнаутским деловима, који су нам на фронту, појављују се многи од њих и са бочкова и из позадине, — ничу са свих страна, халачу дивљачки и нападају безочно. Ти њихови обиласци могу се протумачити само на тај начин, што и сва околна села устају на оружје и јуришају на наше војнике. Било је случајева, да су чак и секирама убијали војнике.

Али 20. септембра по подне већ су се нападачи почели колебати, јер напалу наших трупа на Гури-Дервент садејствовао је и силан напад од села Жура, а и озго са Коритника кретао се један одред, који се пробио од Љум-Куле. Око 2¹/₂ часа по подне су већ поједине групе почеле одступати, а између 3—4 часа Гури Дервент је био у нашим рукама.

Тетовска колона, у јачини два батаљона 7. пука такође се појавила озго са Шара, а одред из Пишкочеје приближавао се Бицану и на тај начин су Арнаути били потпуно опкољени.

Војска ових разбојника опкољена је по селима на нашој територији, а остатак је побегао кроз дивље и пусте гудуре Љуме, кроз које се само Арнаути знају провући и пребегаво је преко Дрима.

И кад је наша колона почела гоњење, онда је по селима смирено дочекалају мирни грађани, који грде арамије које им не дају мирно живети, љубе руке „команданту“, клањају се и теменају и стављају на услугу. А међутим то су баш они исти који су се пре дан два са пушком у руци

кретали против тих истих наших трупа и убијали наше војнике.

Ово је можда један од најподлијих и најбезочнијих народа, при томе су тако дивљачки, да кад су сами постају страшни и опасни. Пре годину дана ми смо им дали све; дали смо им слободу — ону слободу за којом толики много и много културнији народи вазпију, и примили их као равне себи. Ми смо их хранили, ми издржавали, јер су њихови крајеви сиромашни и пусти. И сад нам они овако враћају сва та наша добротинства.

Кад је тако, и кад код њих не помажу човечанске мере, — онда, онда смо их морали у интересу опште српске ствари казнити и то врло осетно казнити

II.

Какав је српски војник

— Србин гине, али се не предаје —

У борби пред Штипом два наша пешадијска мајора, *Мирко Костић* и *Вожа Стојковић*, показали су чуда од јунаштва. Њихове батаљоне Бугари су препадом напали и опколили их са свих страна. Развила се огор-

ИЗ САВЕЗНИЧКЕ ГРЧКЕ ВОЈСКЕ

МИНИСТАР ВОЈНИ ЗОРБАС

чена борба. Храбри дринци били су засути пушчаном и артиљеријском ватром. Поред све храбрости и пожртвовање било је немогуће задржати непријатеља, који је био неколико пута јачи. После огорчене борбе од неколико сати један део наших војника пробио се кроз непријатељске редове, други је остао на бојишту.

Кад су се бугарске групе приближиле на неколико десетина метара, позвале су мјоре Стојковића и Костића да се предаду. Обдзва мајора у један глас грмнуше:

„Српски се официр, стоко бугарска, не предаје“.

Обојица истовремено прислонише своје бровнице на слепоочну кост и одузевши себи животе избеглоше срамоту да постану бугарски заробљеници.

Нова Србија

— Резултат пописа становништва —

Према попису становништва, што су га у варошима позе Србије извршиле војне власти поједини градови у ново-ослобођеном делу Србије имају становника:

Битољ 59.856, Скопље 47.384, Марков Прилип 21.783, Призрен 21.244, Приштина 18.174, Велес 16.624, Ђаковица 14.500, Нови Пазар 13.434, Охрид 11.038, Дебар 10.199, Тетово 10.070, Митровица на Косову 9354, Пљевље 7935, Крушево 7903, Ђевђелија 6000, Кавадар 5861, Вучитри 5749, Кичево 5400, Криворечка Паланка 4893, Ресан 4756, Ораховац 4593, Сјеница 4539, Куманово 4421, Феризовић (Урошевац) 4405, Гостивар 4384, Струга 4120, Неготин 4050, Пријепоље 3355, Кратово 3020, и Нова Варош 2909. Овде недостаје још неколико места као Дојрав, Гиљане, Прешево, Прибој итд.

Варошко становништво нове Србије износи преко 400.000 душа.

Ноћ решавајуће борбе

— На Коту 256. — Из дневника једног брђанина —

Један од најтежих момената доживљених у рату са Бугарима, једна од најстрашнијих ноћи, била је ноћ између 20 и 21 јуна. За психичку студију питања о личној егзистенцији, за студију хладнокрвности, храбрости, пожртвовања, ево примера! Ми смо се освестили од препада, Бугари су се разочарали препадом, ми искоришћавамо тај моменат. Трећа армија припрема офанзиву, општи покрет и пребацивање преко Брегалнице. Кота 256. служи као ослонац одреда од два батаљона IV. и XVI. пука са две брдске батерије III дивизиона, као легија смрти за извршење задатка целе армије. Наређење је издато код села Сушева, покрет се предузима у 1 сахат по поноћи. Пре зоре Кота мора бити поседнута.

Штип је наш. Кома се укаже прилика да га обиђе, пре но што, дошав од Велеса, пређе камени мост пред њиме на Брегалници, у оној питомој и богатој долини која је изобразана и засејана бугарским пешачким и артиљеријским пројектиlima, хтео не хтео поглед мора управити на Коту 256. Не зато, што је природно нарочито обележила ту Коту, по с тога, што она потпуно заклања Штип и Брегалницу, тако рећи пред носом онога који у Штип долази. То је једна већа хумка, изникла у благим таласима, од два љука, од којих је на једном стари штипски градић. Ето то је тај ниво на коме је било наших око 2500 пешака и топција, 8 брдских гопова и око 500 коња. Свима оним многобројним косама над Штипом које се конвергентно спуштају Брегалници, целом томе склопу, који је био маневарски ниво бугарске армије према нама, начичканим бугарским топовима који нас доминантно гађају у главу још од

препада, требало је те ноћи подићи, подвући се и примити земаљски огањ и челик! То је била мишоловка, чију смо улогу ми претворили у бедем!

Без шума; тако рећи на прстима, цела та маса од људи, коња и материјала пошла је у 1 сах. по поноћи са сушевских висова, да је са времена на време тргну, предоче и појачају јој моментално заборављену опасност њене улоге, два бедна бугарска рефлектора изнад Штипа. У 3 сахата јутра стигло се, пешаци су већ распоређени и утврђени, брђани су спремили обе своје батерије.

На хоризонту поздрављамо зору! Поздрависмо светлост, после ових 2 сахата физичког и душевног замора. Дубље дишемо и осећамо се јачи, оснажени, очекујући и дискутујући већ о предигри, развоју, свршетку, успеху... Посматрам уморена, испијена, неиспавана, неумивена лица нашег војника. Чини ми се, да га руменило зоре крсти. Он удешава свој под мраком ископани заклон, облаже га и бусењем, као за изложбу, за оцену! На оно неколико већ обрстелих полузрелих кајсија лелуја се највише грање и мешкољи се његова рука!... Прошао је моменат размисљања, кад је он морао хтео не хтео да мисли о опасности, дошав доведе љутећи. Сад је на коњу!

Бугарске комите од Новог Села и са градића откриле су наше присуство. Њихове пушке биле су сигнал свима бугарским топовима око нас да изору Коту 256., да је прошарају избацив масу муниције, да једва нађе кога од нас или од наших коња. Кота је била као запаљена, она је врела од пушке и тога, и у моменту када је Бугарин мислио да је сагорена и у темељу и покушао да јој загледа и у дно, његове прве избачене редове поздравила је на 200 метара картечна паљба наших брђана. Кота је остала наша!

Најрећи моменат за топију и преставка уобразиљи то је картечна паљба, нарочито под оваквим околностима извршена. Живи огањ, хиљаде куглица и паклени пуцањ, који као бујица носи све што је пред топом. То су моменти, када се већ упада у батерију и када се мисли само на смрт! Живи сведок грозоте овога тренутка биће оно неколико брђана, из чијих се уста и данас разлеже једини узвик:

„Картеч“!

1.

Железничари у рату

— Отаџбина је са железничарима задовољна —

Железничари су у оба рата имали тешку и напорну службу, а железнице врло важну улогу. Железнице и особље много су допринели успесима српске војске на бојном пољу. Железнице су припомogle, да војска увек благовремено стигне тамо где је најпотребнија. О улози железница и заслугама железничара у нашим ратовима могла би се писати читава књига. Место тога ми ћемо овде забележити једно кратко, али врло речито признање изречено им са најнадлежнијег места.

Шеф војно-железничке инспекције, у Врховној Команди упутио је железничком удружењу, на дан његове славе, следећи телеграм:

„Железничари, срећна вам слава! Данашњи светли празник дочекујете на ратишту као победоци у борби, која даноноћно траје осам месеци. Железничари, Отаџбина је с вама задовољна, она се с вама поноси, јер сте за њену славу и величину поднели велике напоре. Инспекција забележиће златним словима ваш труд и ваш успех, потомцима за пример, вама на славу! Нека вас патрон ваше установе ободри на истрајност до краја. Живели!“

Наш највећи губитак

— Погибија потпуковника Радомира Аранђеловића један је од највећих губитака у рату с Бугарима. —

Иронија српско-бугарског савеза добила је опипљиву и вечиту инкарнацију у мародерском убиству командата IV. прекобројног пешадијског пука, потпуковника Радомира Аранђеловића. Истина, ово што се збива на Балкану од 17. јуна, историјска је иронија на идеју братске љубави и солидарности Срба и Бугара; али је ипак грозна смрт Аранђеловића најречитији израз те ироније.

И ако је публиковано много података и детаља о борбама српске војске, ипак је до данас дата врло бледа слика јунаштва и способности Радомира Аранђеловића. Као мајор и командант I батаљона у VII. пуку другог позива, скроман, повучен веома доброга срца, обожаван од својих војника, Радомир је дејство-

Да би читаоци могли да створе што вернију слику терена послужимо се једним поређењем. Ако замислимо да се Турци налазе укупани у београдском горњем граду где је зграда Главног генералштаба, а са фронтом према подофицирској школи, онда је равница у доњем граду, где су касарне, слична равници на којој је оприсао Аранђеловић са својим пуком. Правац на ступања био би од јеврејске махале ка Сави. Тешкоћа положаја лежала је у томе, што је Аранђеловић био изложен не само ватри са фронта према себи, већ и много опаснијој ватри са узвишења на левој страни. Чувена Бела Могила, око које је проливено толико српске крви, налазила се према пуку Аранђеловићевом на овом месту, где су бареке у горњем граду, у којима је сада болница.

Кретање је почело у три сата ујутру. И кад је ошвануо дан, Аранђеловићев се четврти прекобројни пук налазио у продужењу десног крила Беле Могила, тако да су Турци са Беле Могила могли да сипају ватру право у бок његове војске. Али је Аранђеловић још пре сванућа тако идеално укопао своју јединицу, да је страховита турска ватра целог дванаестог мјрта и са фронта и са бока нанела његовом пуку минимум штете. Једна турска батерија гађала је цео дан у ровове његове војске, тако рећи без успеха.

Кад је Аранђеловић репортирао свом команданту да је стигао на линију одређену му наредбом, јавио је у исто време да тунџанске дивизије која је требала да наступа паралелно са њим, нигде нема: да противно наредби, по којој има помоћу одређених знакова да одржава везу са њим још никаквог знака живота од ње није добио. 12.00 у подне јавља Аранђеловић свом команданту дивизије понова да тунџанске дивизије још никакко нема и молио је да се пита командант блокаде генерал Иванов, где је та дивизија, која треба да привуче на себе непријатеља са десног крила и да је његовим изостајањем његов пук, који је према томе испао и сувише напред, изложен ватри са фронта, левог бока и десног бока, који не видећи пред собом непријатеља почиње да обасипа страховиту ватру на њега.

Тунџанска је дивизија изостала за пуних дванаест сати, те је Аранђеловић морао да прими на себе непријатељску ватру, коју је она требала да привуче. Из те ситуације извео је Аранђеловић као што већ рекосмо, свој пук са невероватно мало губитака.

О улози, коју је Аранђеловић са својим пуком имао у српско бугарском рату, не можемо још да пишемо али једно можемо читаоцима да саопшtimo. Он је са својим пуком имао задатак сличан задатку шумадијске дивизије првог позива, то је био летећи пук који се невероватном брзином кретао са једне позиције на другу, где год је била потреба за појачањем. Од првих дана сукоба са Бугарима у војничким круговима се говори о Радомиру Аранђеловићу као једном од најспособнијих команданта пукова. Командант дунавске дивизије се поносио двојицом младих официра: Радомиром Аранђеловићем и др. Тошом Павловићем. У официрским је круговима било неподељено мишљење да ни у најбољој војсци на свету нема бољих команданата пукова, но што су се показали у последњим балканским ратовима: Масаловић, Миливој Стојановић, Ђура Докић, Аранђеловић и још неколико већином млађих официра.

Врховна команда јавила је, да је Радомир Аранђеловић прво рањен од бугарског куршума, а затим

Из Нове Србије

Митровица на Косову: На пазару.

вао све до учешћа српске војске на Једрену, где је после примирја примио команду над четвртим прекобројним пуком, који је имао врло тежак задатак при опсади Једрена.

И ако до јуриша извршеног на Једрена 11 — 13 марта његов пук није имао битака са Турцима у великом обиму, ипак се и из тих малих сукоба могло да види, да је Аранђеловић и врло способан командант и врло храбар војник. Јуриш на Једрене пак била је платформа, на којој се показао Радомир у пуном сјају своје способности и храбрости. Неколико дана после пада Једрена говорило се само о његовим подвизима, његовој присебности; он је умео да проведе свој пук кроз највеће перипетије очајне борбе од тридесет часова и да изађе из ње са неке, оватно мало губитака.

По распореду трупа за напад на Једрене Аранђеловић је имао да наступа као крајње десно крило дунавске дивизије II позива долином реке Арде, одржавајући лево везу са деветим пуком, а десно преко Арде са осмом тунџанском дивизијом. Овом последњом је командовао бугарски генерал Кирков. Терен којим је имао да наступа пук Аранђеловићев био је раван тако да се на њему није налазио ни један природни заклон.

онако рањен прободен бугарским бајонетом. Убили су га војници бугарски у место да га рањеног однесу у најближу болницу. То су недело урадили баш они Бугари са којима је требао раме уз раме да се бори при јуришу на Једрене и чији је кукавичлук имао он да ости са својим храбрим војницима.

Варварске убице потпуковника Аранђеловића можда и не знају да су убили човека, који је био сведок њиховог кукавичлука на Једрену. Да су знали варвари ко је Аранђеловић можда би заболи још тридесет бајонета у његове груди, можда би на њему извели сва остала зверства, која су тако обилно примењивали у овој рату.

У аналима наших ратова забележена је поред херојске смрти потпуковника Глишића трагична смрт хероја Аранђеловића. Пет стотина турских лешева по копаних на Сртевици у Младом Нагоричину реванш су за погибију Глишићеву; а сен Аранђеловића устаће из архиве дунавске дивизије II позива и гониће варваре из тунџанске дивизије, као што је сен седога Мора гонила незахвалног сина.

Д-р Велимир И. Бајкић.

Наши заслужни родољуби

ГЕНЕРАЛ ДРАГ. ФРАНАСОВИЋ
ПРЕДСЕДНИК СРПСКОГ ЦРВЕНОГ КРЕСТА

На челу прошлога броја донели смо лик много заслужног старог ратника нашег, генерала *Драгутина Франасовића*, неуморно вредног председника главног одбора српског друштва Црвеног Крста, који је стекао неувеле заслуге у два последња наша рата. У чланку о деловању нашега Црвеног Крста ми смо с мало речи истакли велике његове заслуге за колосалне успехе Црвеног Крста.

Генерал Франасовић се као дете поморскога капетана Фране родио у Цариграду 5. децембра 1842. године. Као лепо школовани двадесетогодишњи младић ступио је у војску 28. априла 1862. године, а 16. фебруара 1867. године произведен је за потпоручника. Први српско-турски рат затекао га је као тек произведенога капетана друге класе. Одређен је био за ађутанта главног команданта тимочке војске и као такав учествовао је у свима борбама око Зајечара у току августа месеца, а од септембра до примирја учествовао је као ордонанс официр при тимочкој моравској војсци у борбама око Крвета.

За показану храброст и војничке врлине у првом рату Франасовић је добио 10. октобра 1876. чин капетана прве класе, и ако је у другој класи био само девет месеци, а већ после 25 дана унапређен је и за — мајора. Уз то је одликован сребрном медаљом за храброст и Таковским Крстом с мачевима.

У другоме рату је као одличан официр био за све време у штабу Врховне Команде.

У српско-бугарском рату није учествовао јер је тада био као политичар члан владе и посланик на страни.

После другог рата био је неко време командант 9. батаљона стајаће војске, а 1879. је постао Књажев ађутант, уз коју је дужност 1883. постао и помоћник начелника штаба команде активне војске. Године 1885. постао је изванредни посланик и пуномоћни министар Србије у Риму. Први пут је министар војни постао 1885., а иностраних дела 1886., па је то био неко време и 1887. Приликом абдикације Краља Милана био је заступник председника министарског савета и министар војни а за тим је постао члан Државног Савета. Године 1890. пензионисан је; по збацивању краљевског намесништва у првом кабинету Краља Александра 1893. постао је министар војни, да за мало опет оде у Државни Савет. Министар војни понова је постао 1895. године, 1896. стављен је на расположење, а 1900. пензионисан је и почаствован

положајем Канцелара Краљевских Ордена. По молби је 1903. и те дужности разрешен.

За заслуге своје награђен је многим високим нашим и страним орденима. Између осталих одликовања има и звезду Белог Орла другог степена, високо и врло ретко одликовање у нас.

У ранијим ратовима као борац и војсковођа а у последњим као онај, који се највише старао о нези и лечењу рањеника генерал Франасовић достојно се одужио мајци Србији, која ће име уваженога седога ветерана нашег бележити на највиднијим страницама своје нове историје међу онима, који су највише допринели, да Србија с сразмерно мало жртава обнови славу Душанове царевине.

Староме генералу, коме терет година не смета, да с младићском снагом подноси напоре, који би били терет и за много млађе људе, наша захвалност за његову усрдну службу Отаџбини, којој његове услуге требају још за много љета.

Осветници Косова и Сливнице

ШЕМАДИЈСКИ ПОТПОРУЧНИК ✠ ЖИВОЈИН МАРИКОВИЋ
ВОДИО У 12. ПУКУ ЦАРА ЛАЗАРА
СЛАВНО ПАО НА ЖЕДИЛОВАЧКОЈ КОСИ.

Јунак Живојин поникао у престоници Лазаревој и с пуком који носи име Косовскога Мученика Цар Лазара пошао је са шумадијском дивизијом право на Косово ослободио с друговима Косово од петстолетног ropства, пронео српску заставу до Адрије и јуначки је као прави витез и Србин, светећи Сливницу, пао на Жедилочкој Коси 6 јула од небраћа Бугара.

Слава јунаку славно палом!

Жртве своје дужности

— На брани Отачества пала интелигенција —

† Прота Сава Кезић

Дочекавши остварење вековног сна српског народа и младићских својих идеала, за које је учествовао у четири наша рата, стари борац и добровољац, војни протојереј *Сава Кезић* пао је на свршетку српско-турскога рата као жртва најсавеснијега вршења своје пастирске и војничке дужности. Он који је с крстом у једној, а мачем у другој руци узео учешћа у првом и другом српско-турскоме рату као и у рату с Бугарима 1885. године није могао одолети своје срцу јуначкоме, а да не узме учешћа и у рату, који је наговештавао слободу свему Српству под Турском. И ако под теретом година он је с младалачком енергијом опет у редовима српских војника прешао преко границе и пратио војску чак до Битоља, соколећи соколе када год је лепом речи требало подићи дух код њих. А прота Сава био је један од најречитијих наших свештеника и један од најслађих војних беседника. Његове српске речи, које су вазда одисале силином родољубља, увек су српски војници срцу примали и оне су често биле прави мелем силним ратницима нашим.

Издржавши све ратне штрапаце у рату с Турцима до краја његово старо тело је било много изнурено. По свршеном рату пао је у постељу из које се више није дигао. Умро је задовољан, јер је доживео, да се границе Србије помере до под Дојчинов град и на Јадране, а за те идеале он је целог свога живота живео и радио.

† Поп Драгољуб И. Поповић

Вредни капелан мозговски, у срезу алексиначком, поп Драгољуб И. Поповић, умро је 4. септембра од колере у своје месту. Покојник је био млад и силно одушевљен за наше националне идеале те је као добровољац узео учешћа у оба наша рата.

† Ђорђе Ј. Ђуковић

окожни шумар из књажевца

Одазивајући се својој српској дужности и овај вредни и способни наш чиновник и честити брат Босанац пошао је на бојно поље, да се по својим силама одужи Отаџбини и помогне покајању Косова. Издржао је срећно све напоре у два рата и када је пошао кући, ослобођен војне дужности, на путу га захвати колера којој је подлегао 9 августа у Скопљу, где је и погребен. Поп Ђорђе био је један од најшколованијих и најбољих шумара, те је смрћу његовом много изгубила не само породица но и струка, у којој је мало таквих преставника.

† Михаило Раковић

У Куманову је једно време беснила колера, која је поред других скупочених жртава 24. јуна прогутала и *Михаила Раковића*, младог човека, који је много обећавао. Као асистент хемије на Универзитету Раковић је био одређен на војну дужност као апотекар при војној болници у Куманову, где је с највећим маром најсавесније отправљао своју тешку дужност, док као жртва своје савесности није изгубио свој живот у 27 година бујне младости. У њему је не само породица но и Отаџбина изгубила једну снагу, која није стигла да се развије, а која би била од користи себи и народу.

† Живота И. Лукић

учитељ из милошевца

Као интелигентан син народа, који је годинама омладину васпитавао и улевао им дух Косовски да спремни дочекају велике дане, које преживесмо у ова два рата, Живота је знао своју дужност и као војник вршио ју је онако како су је вршили сви свесни синови ове земље. Срећно је преживео оба рата и вратио се са војне дужности из Битоља у своје родно место Милошевац, у округу смедеревском, где га после два дана сруши колера коју је собом донео са бојнога поља. Умро је у 45. години 28. августа. Живота је син бив народнога посланика Игњата Б. Лукића и био је не само одличан учитељ но и врло агилан јавни радник, те је био један од најугледнијих људи у својој околини, која је искрено ожалила смрт омиљеног у народу учитеља Животе.

† Синиша Стевановић

писар среза ђаковичког

Први наш државни чиновник у новим крајевима, који је од зликовачке арнаутске руке пао као жртва своје дужности јесте млади писар среза ђаковичког

Синиша Стевановић, који је на две недеље пред арнаутску побуну од зликоваца мучки убијен 24. августа 1913 на вршењу своје службене дужности у једном селу у кући самога кмета. Као војник Синиша је с пуно добре воље и одушевљења поднео све ратне штрапаце, а као први чиновник у начелству ђаковичком многа је допринео умирењу онога осинога гнезда, које му је ипак дошло главе. Мртво тело честитог државнога службеника покопано је веома свечано у ђаковичком гробљу, одакле га је уцвелели отац Миладин, учитељ у пензији и народни посланик, пренео у Пожегу, где је погребен уз учешће огромне масе народа из града и околине 23. септ.

Народ, код кога је писар Стевановић остао у најлепшој успомени, почео је скупљати прилоге и скупљена је већ знатна сума са којом ће се подићи споменик Синиши на месту његове мученичке смрти.

Синиша је био одушевљен Србин и вредан и способан државни службеник

† Светислав Ж. Петровић

учитељ у кладову

На дан 22. августа преминуо је у 37 години у алексиначкој болници Светислав Ж. Петровић, учитељ у Кладову и комесар муниционе колоне тимочке дивизије другог позива. Светислав је са тимочком дивизијом другог позива издржао оба рата и враћајући се, по свршеној демобилизацији, са војне дужности својој кући опако болест га задржа у Алексинцу, где је после кратког али тешког боловања преминуо не видевши свој красни пород, два сина и три ћери. Из пажње према војнику, који је на олтар Отаџбине приложио свој живот алексинчани су га у великом броју и на свечан начин испратили до вечне куће.

† Војислав Т. Прокић

свршени правник

Млади Воја тек што је завршио своје студије на правном факултету нашег Универзитета и свио своје гнездо у дому свога родитеља, попа Тодора, парох забјорничког, пошао је у свети рат за ослобођење Српства испод турског и'а. Као писар у штабу треће ар-

† Михаило Раковић

апсолвирани филозоф и асистент хемије на Универзитету

мије Воја је учествовао у оба рата, док га 9. августа не покоси онаки тифус у Велесу, где је и погребен. Пок. Воја је синовац проф. д-ра Божидара Прокића, државног архивара, а син јединац попа Тодора, који је такође у овим ратовима учествовао као примеран протектор шумедијске дивизије другог позива. Војислав је био идеалан младић за чијом ће прераном смрти зажалити свако ко га је познавао.

† Поп Михаило М. Јеврић

Вршећи ревносно и савесно своју тешку пастирску дужност на бојном пољу поп Михаило Јеврић је погинуо ноћу између 2. и 3. јула у аутомобилу на путу из Велеса за Штип. Пок. поп Михаило као парох из Звездана код Зајечара, био је одређен за дивизијског свештеника тимочке дивизије другог позива, са којом је издржао оба рата вршећи с пуно преданости своју свештеничку дужност, све док на вршењу дужности није и главом платио. Јеврић је долазио у ред наших најбољих свештеника, те је као такав био и почасни члан духовнога суда епархије тимочке. Сахрањен је у Велесу са почастима, које припадају јунаку, који је пао на бранику своје Отаџбине

Слава им!

Сени † Радомира Аранђеловића

Пешадијског потпуковника, јуначки погинулог пред својим пуком 9. јула при заузећу Говедарника —

Драги Радомире,

Теби Радомире, који си умео са више жара љубити и волети своју Отаџбину по своју верну љубу, по своју рођену децу, по своје старе и добре родитеље, милу браћу, сестре и пријатеље;

Теби, који си само за своју Отаџбину живео, који си на бранику за њену част, славу и величину и живот свој жртвовао;

Теби велики јуначке посвећујем ово неколико речака.

Мој добри и идеални Радомире, ти си на жртвенику Отаџбини својој зринео оно што је човеку најдрагоценије — живот свој! Али је та твоја жртва нама — пријатељима и рођацима тешко пала; нас боли и сама помисао да више никад нећемо видети нашег доброг, веселог, пуног духа и хумора Рашу, јер смо те много волели. А ко не би волео тако велику, идеалну и искрену душу какву си ти имао, тако племенито срце какво беше твоје и тако великог родољуба какав си ти био. Твоје зреле мисли и разговори, које си са својим друговима и пријатељима често водио, били су искључиво о добру, величини и напретку твоје Отаџбине.

Ти ниси само мислио и говорио, него си и радио и стварао планове, како би се те твоје велике и патриотске мисли могле што пре и у дело привести. И ето твоја велика и племенита душа није била толико срећна да види ни половицу твојих идеала остварених. Ти си у ватреној жељи за њиховим остварењем похитао и живот свој пре времена жртвовао; твоја јуначка и мученичка смрт то нам је најбоље доказала.

Нека ти је за то вечна слава, велики јуначке! Твоје родољубље и пожртвовање нека служи за пример и углед млађим поколењима, велики Србине! Ти си заслужио признање и благодарност на вечита времена од свога народа.

Слава ти.

Гроцка, 15. јула 1913. г.

Проф. Мил. М. Вељковић

Српска војска

— Оцене страних стручњака —

Немачки капетан *Персијус*, специјални ратни дописник „Берлинског Тагблата“, који је имао прилике да на делу позна нашу војску овако суди о њеној вредности:

„Општи утисак, који човек добија о српској војсци, је изванредан. Људи, који су ми још у Берлину говорили, да су српске трупе добре, да су најбоље на Балкану, имали су потпуно право. Војник је ванредно издржљив. Оно што сам код маршевања не чуо, већ позитивно утврдио, просто ме задивљује. Овде треба узети још у обзир рђаве путеве. Највећи маршеви, држим, били су код трупа 70 километара за 24 сата. Наравно, пртљак који људи носе са собом, знатно је лакши у поређењу са пруским. Даље, много лакше се маршира у опанцима него ли у немачким тешким чизмама. Становништво је навикнуто на ову обућу.

На другом месту, српски војник нема великих прохтева и скроман је. Меса има свуда у изобилју.

Осем мяса, војнику је за његову исхрану потребан још само хлеб. Свака скоро трупа је снабдевана пољским пекарницама. И код коморе се могу видети многа кола натоварена хлебом.

Пијане војнике сам сретао врло ретко. Србин пије своје не баш тако лако вино умерено и иначе уз турску кафу. Војници седе по гестионицама, певају песме, разговарају се са прилично вике, али о ружним експесима чује се по нешто врло ретко. Уз то треба знати, да је сада ратно доба, када нарави увек огрубе, дисциплина слаби, једном речи, сви рђави инстинкти се пробуде у човеку. Назад о дисциплини и образовању војника остаје да се каже — тако ми се чини — да официрима мора бити лако да начине добре војнике од ових снажних, и издржљивих људи, који ни у ком случају не изгледају неинтелигентно.

Ја сам још раније јавио да коњица важи као олабрана трупа. Незан коњски материјал, већином скупи мађарски, је доиста диван. Војници јаше врло добро. Од малена они су на коњима.

Колико могу да судим, коњица се показала изванредно. Људи су седели сасвим сигурно у седлима, а коњи су и у касу и у галопу правили одличан утицак. Уз то, пртљак није баш тако лак. Осем човека, карабина, масивне сабље и осталог, носе се на седлу и завежљаји умотани у платно.“

*

Виши француски официр, пуковник *Фурније*, француски вјни аташе при српској војсци, био је одушевљен као и генерал Ер, као и сви они који су пратили ове знамените ратове. Он је лично написао Барбију ове редове:

„Вратио сам се из рата у Македонији, испуњен дивљењем према српском војнику. Храбар, дисциплиновац, издржљив он подноси с чашћу све тегобе и оскудице у једноме рату у коме су материјалне погодбе изванредно сурове и тешке; он је вршио своју дужност са самоодрицањем и прожет најчистијим родољубљем.

Његови официри, у које је он имао апсолутну веру и који своју власт врше с толико благовољења колико и строгости, показали су се на висини свога тешкога задатка.

Њихов дух за офанзиву и снажан пример који су они увек давали својом личношћу, заносећи своје војнике у борбу и подносећи исте заморе и оскудицу, били су најважнији чиниоци брзог успеха српске војске.

Обука артиљеријских официра, коју сам имао прилике изближе ценити, и вештина с којом су они умели употребити свој одлични пољски материјал, објашњава ону важну улогу коју је ово оружје имало у разним биткама, нарочито у оној код Куманова.

Био сам изненађен и одличном организацијом и успехом коморе.“

Осветници Косова и Сливнице

Пешадијски мајор САВА Ђ. МАЦИЋ
СЛАВНО ПАО КОД СУШЕВА 17. ЈУНА

Србин јунак над јунацима

— Рус о Црногорцима —

Угледни руски лекар д-р Константиновић, који је неколико месеци лечио црногорске рањенике на Цетињу и о својој раду и проматрањима слао извештаје Друштву Словенске Узајамности у Петрограду у једном од тих својих извештаја, између осталог, овако карактерише црногорске рањенике:

„На свету има много људи који могу врло много да трпе, али их доиста нема оваквих као што су Црногорци. То нису људи већ нешто налик гвозденим

машинама којима управља човеков дух. Када сам рекао једном Црногорцу да ће му бити врло тешко без хлороформа, Црногорац је одговорио, да је њему место хлороформа довољно сазнање: да мора бити јунак. Има страшних операција, сасецања читавих половина лубањских, откривање мозга.. Сви Црногорци налажу у борбу као тигрови и ни један се не предаје у ропство. Црна Гора — то су масе стења а над њима орлови, њихови браниоци. Црногорка — та мученица — рђди најтеже послове; у ње су жуљеви по грбини, јер она на леђима својим носи и дете, и песак, и камење“.